

## Teoretické aspekty analýzy geografickej renty

Lenka ČERMÁKOVÁ, Miloslav MICHALKO

**Abstract:** *Economic and social development of the area can be studied by geographical rent. This term is expressed by many factors, such as geographical location of the region, interaction between regions, distance from the border area, neighborhood with rich or poor regions, proximity of communication lines etc. The article discusses the analysis of the geographical rent from different perspectives with the emphasis on the geographical location of the region.*

**Keywords:** *rent, geographical rent, geographical location, quality of neighborhood*

### Úvod

V ekonomickej literatúre pojem geografická renta vyjadruje výhody z geopolitickej polohy regiónu. Geografická renta úzko súvisí so všeobecnou teóriou ekonomickej renty. Charakterizuje ich veľa spoločných rysov, ale aj tých, ktoré ich navzájom odlišujú. V príspevku sa budeme venovať definícii pojmu geografickej renty, vzájomnými interakciami medzi regiónmi a v závere vyjadríme spôsoby meraanania a modelovania geografickej renty.

### Definícia pojmu geografická renta

Pojem geografickej renty a jeho zavedenie do terminológie sa spája s ekonómkou Katarzynou Kopczewskou, no jeho definovanie a presné vymedzenie je zložité.

Tradičná ekonomická renta sa definuje ako hodnota vyplývajúca z rozdielu medzi príjmom (dôchodkom) z faktoru produkcie a nákladom tohto faktoru. Uvádza to rozdiel medzi alternatívnym nákladom alebo príjmom v najlepšom možnom využití a príjmom (dôchodkom) z činiteľa vo všeobecnom využití. Je ťažké preniesť tento pojem do geografickej polohy. Pod **geografickou rentou** môžeme rozumieť rozdiel medzi príjmom regiónu (plochy, mesta) vyplývajúceho z jeho najlepšej nožnej polohy a príjmom toho istého regiónu (plochy, mesta) v jeho všeobecnej lokalizácii. Bohužiaľ, nie je možné presúvať regióny, mestá do najlepšej nožnej polohy. Daný región má svoju polohu a ona je nemenná (Kopczewska, 2008).

Pojem geografickej renty má výraznú súvislosť s ekonomickou teóriou renty predstaviteľov klasickej politickej ekonomickej školy. Medzi takýchto ekonómov patrí aj David Ricardo. V jeho ponímaní renta z pôdy má iný charakter ako renta z kapitálu alebo práce, pretože nie je nákladom produkcie pre spoločnosť a nevplyva na ceny svojich produktov, napríklad cena obilia nezáleží od renty z pôdy. Renta z pôdy záleží od kvality pôdy a jej vzácnosti. Renta na úrodnej pôde je prebytok za kvalitu pôdy viac ako cena priemernej pôdy. Avšak to neznamena, že pôda slabej kvality nedostane rentu (Kopczewska, 2008). Z tohto dôvodu je renta z pôdy rentou diferencovanou (differential rent) vzhľadom k jej kvalite. Rozlišujeme diferencálnu rentu I a II. Diferencálna renta I vyplýva z rozdielnosti úrodnosti pôd, prípadne z lepšej geografickej polohy pozemkov alebo celého podniku. Predstavuje teda rozdiel medzi spoločenskou výrobnou cenou poľnohospodárskych výrobkov a ich individuálnej výrobnéj ceny na lepších pôdach (v lepšej geografickej polohe). **Diferencálna renta II** je dodatočný zisk, vyplývajúci z rozdielnej produktivity investícií vkladánych do pôd rôznej kvality. Podobne je to v analýze geografickej renty – poloha je stála a plocha regiónu sa nemení. Geografická renta závisí od kvality susedstva, čo spôsobuje, že podobne ako renta z pôdy, môže byť rentou diferencovanou.

Ďalším predstaviteľom klasickej politickej ekonomickej školy, ktorý rozpracoval teóriu pozemkovej renty je T. R. Malthus. Pozemkovú rentu odvodzoval z dvoch príčin. Hovoril o tom, že pôda má oveľa väčšiu schopnosť produkovať viac, ako by stačilo k obžive poľnohospodárov (renta ako dar prírody). Druhou príčinou je práve v rozdielnej kvalite pôdy, vyplývajúcej z jej úrodnosti alebo polohy. Nárast počtu obyvateľstva vyvoláva postupné obhospodarovanie kvalitatívne horších pôd, horšie podmienky tak vyvolávajú tlak na rast cien poľnohospodárskej produkcie a tým pádom na kvalitatívne lepších pôdach vzniká renta.

Podľa Barneya (1991) zdroje (faktory produkcie) prinášajúce rentu majú niekoľko spoločných črt:

- a) sú zriedkavé
- b) sú hodnotné
- c) sú ťažko kopírovateľné
- d) sú nezastupiteľné (nemajú substituentov)

Samozrejme dobrá zriedkavosť je hodnotná, tak prvé dve podmienky tým pádom splyvajú do jednej. Lokalizácia spĺňa všetky podmienky – je zriedkavá, keď žiaden región (krajina) nemôže zmeniť svoju lokalizáciu alebo bez nákladov rozšíriť vlastné teritórium. Odtiaľ každá lokalizácia má svoju hodnotu. Čo viac, každá lokalizácia je unikátna. Žiaden región (krajina) nemá rovnakú lokalizáciu ako iný región (krajina) a nemôže byť kopírovateľná. Taktiež nemožno zastúpiť lokalizáciu inou lokalizáciou alebo iným faktorom (Kopczewska, 2008).

Medzi pojmy geografická renta a renta z pôdy možno umiestniť pojem polohová renta, ktorý bol zavedený J. H. von Thünenom (1826). Renta vo Thünenovi je renta vyplývajúca z priestorovej lokalizácie zdrojov. Vo svojom lokalizačnom modeli dokazuje, že existuje vzťah medzi nákladmi prepravy a hodnoty pôdy a jej renty. Vzdialené plochy, v prípade ktorých je náklad na prepravu na trh vysoký majú nízku polohovú rentu. Dôležitým faktorom sú výhody z budovania a skvalitňovania infraštruktúry. Výstavba ciest, komunikačných líní atď. spôsobuje zníženie nákladov na dopravu, ktorého výsledkom je rast cien pôdy a rast renty.

Spojenie teórie renty podľa Ricarda a von Thünenovi tvorí základ lokalizačnej teórie. Medzi lokalizačnou teóriou a teóriou geografickej renty je veľa rozdielov. V lokalizačných teóriách je predmetom záujmu výber čo najlepšej možnej polohy s ohľadom na náklady prepravy surovín alebo hotového produktu na trh, kvalita pôdy atď. Renta je tu funkciou lokalizácie, a lokalizáciu možno slobodne vybrať. Cieľom je nájsť takú lokalizáciu, ktorá dá najvyššiu rentu. V prípade geografickej renty poloha regiónu je zadaná a priori a nemôže byť zmenená. Renta je funkciou polohy regiónu, ale taktiež aj iných faktorov ako napr. susedstvo (Kopczewska, 2008).

Môžeme povedať, že geografická renta je prémieou (bonusom) za geografickú polohu v stanovenej geopolitickej dispozícii, obsahujúca interakcie susedstva, ktoré môžu byť pozitívne či negatívne.

### **Priestorová blízkosť a kvalita susedstva**

Z predchádzajúcich definícií pojmu geografická renta vyplýva, že každý región má svoju polohu a susedí s inými regiónmi. Tá poloha môže byť pre región výhodná alebo naopak nevýhodná. Aj susedstvo s danými regiónmi môže byť pozitívne, čiže navzájom regióny spolupracujú alebo naopak negatívne – regióny majú medzi sebou isté bariéry alebo si ich samy vytvárajú. Práve na analýzu susedstva regiónov (či má potenciál spolupráce alebo si regióny vytvárajú medzi sebou bariéry) môžeme zaviesť veličinu *kvalita susedstva*. Kvalitu susedstva nám charakterizuje viacero činiteľov a tieto činitele môžu byť stále (nemenné) alebo naopak to môžu byť faktory, ktoré podliehajú zmenám v čase. Nasledujúca tab. č.1 vyjadruje činitele vzájomných interakcií a ich premenlivosť v čase.

Pri analýze lokalizácie regiónu je potrebné rozoznať *absolútnu polohu*, ktorá nám vyjadruje polohu v súradnicovom systéme a *relatívnu polohu*, ktorá charakterizuje polohu vzhľadom k iným lokalizáciám. V ekonomicko-sociálnom rozvoji má relatívna poloha väčší význam vzhľadom k existujúcim susedským interakciám.

Priestorová vzdialenosť alebo priestorová blízkosť je výsledkom oboch polôh ako absolútnej, tak aj relatívnej. Vzdialenosť môže byť taktiež meraná časom cestovania medzi miestami (Abler, Adams, Gould, 1971 in Kopczewska, 2008). Takýto prístup nám implikuje, že absolútna poloha je stála, naopak relatívna poloha môže byť zmenená napr. s technologickým rozvojom či s rozvojom infraštruktúry, kedy sa skraca čas cestovania.

Priestorová blízkosť meraná fyzickou vzdialenosťou má veľký význam na mikroekonomickej úrovni, kedy je dôležitá vzhľadom na možnosť osobných kontaktov (face-to-face), a taktiež na náklady transportu atď. Ale oblasti blízko seba v geografickom zmysle môžu byť v inom zmysle od seba ďaleko. Preto je tiež možné rozlíšiť niekoľko typov vzdialenosti: ekonomická, politická a sociálna vzdialenosť, ku ktorým sa taktiež zaraďujú aj vzdialenosť kultúrna, či mentálna (Kopczewska, 2008).


### **Modelovanie geografickej renty**

Vo všeobecnom pohľade môžeme povedať, že tempo rozvoja regiónu je sumou síl procesu konvergenie/divergencie a geografickej renty, pozitívnej alebo negatívnej. Môžeme to schematicky zapísať:

$$\text{tempo rozvoja} = \text{úroveň konvergenie} + \text{geografická renta}$$

**Tab. 1.** Činitele interakcií regiónov a ich zmeny

Technicko-logistické činitele	Politicko-administratívne činitele	Štrukturálno-ekonomické činitele	Historicko-kultúrne činitele	Geografické a biologické činitele
Náklady produkcie a prepravy tovarov	Krajské a regionálne pravidlá a predpisy	Úroveň hospodárskeho rozvoja	Jazyk	Fyzická vzdialenosť
Náklady prepravy osôb	Colné poplatky	Štruktúra dopytu na tovary a služby	Náboženstvo	Prírodné bariéry
Náklady kapitálu a transferu kapitálu	Colné tarifné zóny	Ekonomická štruktúra	Mentalita	Časová sféra
Náklady informácií a transferu informácií		Kompatibilitosť a úroveň infraštruktúry	Etnické skupiny	Biologické aspekty
		Úroveň vzdelania	Hustota zaľudnenia	
			Štruktúra moci a vlastnícke práva	



**premenlivé činitele** **permanentne stále činitele**

Zdroj: Westlund (1999) in Kopczewska (2008)

Geografickú rentu podľa K. Kopczewskej môžeme merať niekoľkými spôsobmi. Po prvé môžeme použiť priestorové parametre (*ro* a *lambda*), ktoré nám vyjadrujú kvalitu susedstva a silu priestorových interakcií. Pozitívne a vysoké priestorové koeficienty sú ukazovateľom pozitívnej geografickej renty, kedy sú interakcie medzi regiónmi silné a z tohto faktora môže vyplynúť spolupráca regiónov. Po druhé, v modelovaní geografickej renty môžeme použiť premenná nula – jednotkové pre pohraničné regióny. Pri modelovaní celého súboru premenných nám bude udávať pozitívny koeficient, ktorý bude vyjadrovať pozitívny vplyv hranice a pozitívnu geografickú rentu. Po tretie, premenná nula – jednotková by mala byť použitá pre kapitál za účelom odstránenia skreslení vyplývajúcich z faktu, že v danom regióne sa nachádzajú hlavné centrá regiónu. Efekt hlavných centier je zvyčajne pozitívny, čo je príčinou kladnej geografickej renty pre skúmaný región a aj pre jeho susedov. Štvrtá metóda merania geografickej renty pohraničia je rozdelenie konvergencií pre pohraničné regióny po oboch stranách hranice. Dôležité zmeny (konvergencia alebo divergencia) v takom prípade označuje pozitívnu/negatívnu geografickú rentu (Kopczewska, 2008). Na modelovanie geografickej renty môžu byť využité aj ďalšie ekonometrické metódy alebo metódy priestorovej štatistiky.

## Záver

Geografická renta nám vytvára ďalší možný nástroj analýzy regiónu a môže byť využitá pri plánovaní rozvoja územia. Cieľom príspevku bola analýza geografickej renty v teoretickom aspekte, kde sme vyčlenili pojem geografickej renty, určili faktory, ktoré ju charakterizujú a poukázali na možné postupy pri jej meraní, či modelovaní. Najdôležitejším faktorom, ktorý určuje geografickú rentu je poloha regiónu a kvalita susedstva. Od týchto činiteľov sa výrazne odvíja pozitívny, či negatívny efekt geografickej renty. Susedstvo je neoddeliteľnou súčasťou konceptu geografickej renty, ktoré definuje priestorovú blízkosť regiónu. Aplikovanie metód analýzy geografickej renty v praxi je pomerne náročné a závisí aj od politickej situácie v danom území.

## Literatúra

- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D., 2002: Teorie regionálního rozvoje. Karolinum, Praha, 212 s., ISBN 80-246-0384-5.
- BARNEY, J., 1991: Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of management*, 99 – 120.
- HONOVÁ, I., 2009: Půda z pohledu dějin ekonomických teorií. In: *Politická ekonomie*, 2009, 6, 827 – 841. Dostupné na: <http://www.vse.cz/polek/pdf/712.pdf>
- JOHNSTON, R.J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, M., eds., 2000: The Dictionary of Human Geography. Blackwell Publishers Ltd., Oxford, 958 s., ISBN 0-631-20561-6.
- KOPCZEWSKA, K., 2008: Renta geograficzna a rozwój społeczno-gospodarczy. CeDeWu. Sp. z o.o., Warszawa, 190 s., ISBN 978-83-7556-088-6.
- KOPCZEWSKA, K., 2006: Ekonometria i statystyka przestrzenna. CeDeWu. Sp. z o.o., Warszawa, 161 s., ISBN 978-83-60089-07-1.
- KOPCZEWSKA, K., 2008: Geographical rent in socio-economic development in Central and East european countries. In: *Europe and its Regions: The Usage of European Regionalized Social Science Data*, Cambridge Scholars Publishing, 304 s., ISBN 1-84718-434-0.
- LISÝ, J. a kol., 1999: Dejiny ekonomických teorií. Vývoj ekonomickej vedy. Elita, Bratislava, 354 s., ISBN 80-85323-93-1.
- MICHAELI, E., MATLOVIČ, R., IŠTOK, R. a kol., 2010: Regionálny rozvoj pre geografov. Vydavateľstvo PU, Prešov, 717 s., ISBN 978-80-555-0065-2.
- RICARDO, D., 1980: Zásady politickej ekonómie a zdaňovania [angl. On the Principles of Political Economy and Taxation, Cambridge university Press in London, 1970]. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava, 495 s.

*Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0611/09 „Koncept miesta v regionálnogeografickej analýze a syntéze a v teritoriálnom marketingu: teoreticko-metodologický rámec a aplikácia na vybrané modelové územie“ (vedúci projektu prof. RNDr. René Matlovič, PhD.).*

## Theoretical Aspects of Geographical Rent Analysis

Lenka ČERMÁKOVÁ, Miloslav MICHALKO

**Summary:** *This article shows the issue of geographical rent. In economic theory, the issue of geographical rent is rarely discussed despite the fact that it falls within the overall theory of economic rent. There are many common factors as well as a lot of differences between them. Economic rent can be defined as the difference between the alternative cost, or the income from a factor put to its best use and the income from this factor put to its current use. Although this is difficult to apply directly to geographical location, an attempt can be made to construe this as the difference between the income of a region, area, or city in the best possible location, and the income of that region, city, or area in its current location. Unfortunately, regions and cities cannot be moved to the best location. A region has its location, and this is fixed. The most important factors for geographical rent are location of regions and also the quality of the neighborhood.*

*Neighbouring is an inherent element of the geographical rent concept. It can be defined as the spatial proximity of a region. In the simplest geographical terms, this is the physical distance between two regions, measured for example in terms of kilometres between their main urban centres. The proximity between regions can be understood in social or economic terms. The geographical rent can be modelled by the spatial econometric and statistic methods. The result of geographical analysis can be used for the planning of regional development of the regions.*

---

### Adresa autorov:

Mgr. Lenka Čermáková  
Katedra geografie a regionálneho rozvoja  
Fakulta humanitných a prírodných vied  
Prešovská univerzita  
Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov  
[lenka.cermakova2812@gmail.com](mailto:lenka.cermakova2812@gmail.com)

Mgr. Miloslav Michalko  
Katedra geografie a regionálneho rozvoja  
Fakulta humanitných a prírodných vied  
Prešovská univerzita  
Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov  
[miki.michalko@gmail.com](mailto:miki.michalko@gmail.com)